

грунтовний мотив для вивчення та більш глибокого аналізу різноманіття вимірів художнього буття митця, формування напрямів морального кредо, його провідних орієнтирів та віх фахового зросту, психології особистості, дає матеріал до глибшого розуміння природи творчості автора.

1. Голубець О.М. Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ століття (соцреалізм і свобода творчості) [Текст] : дис. ... д-ра мистецтвознав.: 17.00.05 / Орест Михайлович Голубець. – Л., 2002. – 353 с.
2. Кузенко П. Полівекторність творчого самовираження / Петро Ярославович Кузенко // Образотворче мистецтво. – 2006. – № 3. – С.116–117.
3. Микола Якимечко. Малярство. Графіка: [каталог / авт. тексту : П.Прокопів, В.Мельник]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ. – 2001. – 31 с. : іл. (С. 1–2).
4. Художники Івано-Франківщини: / [альбом / автор-упоряд. Б.Губаль; авт. тексту М.Аронєць.]. – К. : Образотворче мистецтво, 2002. – С. 5, 74.
5. Стефурак Н. Четвертий вимір таланту / Неоніла Стефурак // Тижневик «Галичини». – 1996, 7 червня.
6. Мельник В. Художник / Віктор Мельник // Перевал. – 2000. – № 4. – 231 с.
7. В Києв за славою приехали два ивано-франковских художника // Киевские ведомости. – 1993, 11 мая.
8. Yakimechko M. // Aktuelle spanienmagazin / Mykola Yakimechko. – 2004. – № 207. – S. 86.
9. Особистий архів М.Б. Якимечка.
10. Микола Якимечко: У творчості художника не може бути половинчастості / Рубрика Ірини Шалкітене // Анонс-Контракт. – № 15. – 2002.– 13 квітня.
11. Магнітофонний запис бесіди з Миколою Якимечком // Польові дослідження автора (далі – ПДА). – лютий 2013 р.
12. Бойчук Б. Творчий доробок молодих авторів школи М.Якимечка / Богдан Бойчук // Університет. – № 28. – 2011, березень.
13. Школи гуманістичного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5489.html>.
14. Кнебель М.О. Поэзия педагогики / Мария Осиповна Кнебель. – М. : ВТО, 1984. – 528 с.
15. Лев К. Покликання на 500 років вперед / Катерина Лев // Світ молоді. – 2000, 9 червня.

В статтє освещается феномен творческой личности художника и педагога Николая Якимечка – преподавателя Института искусств Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника, дается краткий анализ его творческого и педагогического заделов.

Ключевые слова: М.Якимечко, творческое наследие, духовность, художественная школа.

The article deals with the phenomenon of the creative personality of the artist and teacher Mykola Yakymechka – teacher Art Institute Carpathian National University V.Stefanyk, a brief analysis of his artistic and pedagogical edits.

Key words: M.Yakymechko, creative reserve, spirituality, artistic school.

УДК 246 : 247 : 261.6

Ірина Дундяк

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І ВІДРОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОГО ПРОЧАНСТВА.

Сучасний стан релігійної культури України вимагає всебічного аналізу будь-яких її проявів, особливо такого популярного на сьогодні як паломництво. Тому головну увагу у розвідці звернено на зміни в релігійній свідомості та мотивації сучасного прочанства, стану збереження основних національних центрів паломництва, залежність розвитку паломницьких центрів у регіонах та візитів до них в залежності від конфесійної приналежності прочан. Аналіз процесів розвитку і відродження прочанства є важливими для об'єктивного аналізу проблем трансформації вітчизняної релігійної культури й мистецтва сьогодні.

Ключові слова: прочанство, релігійне мистецтво, релігійна культура, трансформація, відродження.

Проблема відродження духовних цінностей має дуже важливе значення як для світового суспільства у цілому, так і для кожної окремої особистості. Тому логічним є те, що у фокусі

діяльності провідних діячів науки, літератури, мистецтва, засобів масової інформації знаходяться такі фундаментальні основи культури, як міф, релігія, ядром яких є феномен сакрального адже він акумулює в собі базові духовні пріоритети різних епох. Тому за межами України інтерес до осмислення духовного виміру феномену прочанства у ХХ ст. доволі великий. Паломництво в Україні є одним із явищ релігійної культури, яке найбільш активно розвивається, однак мало вивчається.

В наукових дослідженнях і публікаціях прочанство як частина релігійної культури та, окрім того, важливий аспект сучасної індустрії туризму стає предметом розгляду у другій половині ХХ ст. Слід зауважити, що у радянській Україні такі вагомні складові традиційної культури як релігійна культура загалом, так і прочанство зокрема — не були об'єктом ґрунтовного наукового дослідження. На сьогодні ця ситуація дещо змінилась на краще. Зокрема Яроцький П.Л. досліджує філософський аспект паломницького туризму [7], в певних виданнях роблять спробу означити релігійний туризм і паломництво в контексті філософії туризму [5]. Дотичними до теми є статті Коваль А.Д. [4], Шуба О.В.[6]. Цікавий погляд на тему мотивації сучасного паломництва подає російський церковний діяч Єпископ Єгор'євський Марк [2]. Однак і сьогодні не достатньо, на наш погляд, приділено уваги проблемі співвідношення прочанства і туризму, аналізу перспективи розвитку паломницьких центрів України та наголошеного, а також, змінам в релігійній свідомості та мотивації сучасного прочанства.

Мета даної статті – з'ясувати сутність сучасного прочанства його структурні ознаки, проаналізувати сучасний стан і перспективи й проблеми розвитку паломництва в Україні як складової релігійної культури.

Культуру слід розглядати як цілісний феномен ідейно-естетичних, соціально-політичних складових тощо. Тому відродження української культури неможливе без одночасного відродження тих релігійно-культурних феноменів, на основі яких формувалася вітчизняна ментальність. Все це зумовлює необхідність аналізу релігії як складової української культури в усій багатовекторності її функціонування. При цьому власне культурологічний аналіз дозволить не тільки оцінити роль релігії в житті людини, а й глибше проникнути в її сутність як суб'єкта культури.

Релігія впливає на формування самосвідомості і стереотипів поведінки людей. Вона виступає елементом громадської системи і у багатьох випадках одним з найважливіших. В період Радянської влади, будь-яка релігійна діяльність, у тому числі і прочанство, була перервана майже повністю. Тобто впродовж більш як сорок років атеїстична влада докладала значних зусиль, щоб знищити релігію, релігійну культуру та мистецтво. Не ставлячи за мету розглянути у цій статті всіх позитивних і негативних сторін впливу релігії на життя суспільства, відзначимо, що в сучасний кризовий, перехідний період розвитку українського суспільства, коли зруйнована соціалістична система цінностей, розхитані основи пануючого раніше матеріалістичного світогляду й утворився культурно-світоглядний вакуум, вплив релігії, особливо православ'я, на духовне життя в Україні досить значний [4].

Багатовікова традиція наших предків відвідувати святі місця була на довгі десятиліття практично перервана, тому багато хто нині має про неї нечітке уявлення. виправити цю ситуацію можливо шляхом різностороннього висвітлення питання, при цьому найдоступнішими джерелами інформації є телебачення, Інтернет, радіо, газети, конференції тощо. Однак, передусім, потрібно з'ясувати чим є сучасне українське прочанство сьогодні? Відомо, що в Україні здавна приймали прочан в її святих місцях. І українські паломники відвідували святі місця в далеких від неї землях. Це не був туризм у сучасному розумінні цього поліфункціонального явища. Але в ньому вже були закладені комунікативні, інформативні, інтегративні, соціальні та інші функції туризму. Тому паломництво сьогодні часто включають у сферу туризму.

Після зняття обмежень на релігійне життя, більш-менш реального забезпечення свободи совісті, повернення релігійності в нашу країну відбувалося вибухоподібним способом. Це можна прослідкувати і через показники особистої релігійності, і через динаміку змін релігійної мережі країни. Напевно, кожна людина повинна сама визначати, чи вона просто подорожує святих місцях або відвідує їх через інші, обставини, що склалися. Можливо, що сама потреба прочанства у сучасному світі пов'язана із силою нашої віри. Зрештою, хочеться сказати, що сучасне паломництво змінилося так само сильно, як змінився і світ навколо нас. Безумством було б категорично вимагати від людей здійснювати паломництво по Святій Землі і Єрусалиму пішки, відмовлятися від засобів зв'язку і т. п.

Насамперед потрібно сказати декілька слів про те, які об'єкти є традиційними місцями паломництва на території України. Це, звичайно, культові споруди (монастирі, святини, храми, храмові комплекси, каплиці і т. д.); природні об'єкти культу (святі джерела, гаї, річки, озера, ставки і т. д.); об'єкти культу малих форм (придорожні хрести, вівтарі, каплиці і т. д.). Об'єктами залучення

релігійних туристів та прочан є святі місця і центри релігій. Поїздки туди можуть бути обумовлені культовими актами, святами, фестивалями тощо.

В паломницькі практики на сьогодні виділяють культові центри і релігійні центри. Культовий центр - це місце, що має велике значення для представників певної конфесії, в якому проводяться культові і інші заходи, що збирають велике число паломників. У таких місцях зазвичай є храм з чудотворною іконою, або раніше жив відомий святий, духовний учитель, аскет, або мали місце історичні релігійні події. Релігійний центр - ширше поняття, ніж культовий центр. Релігійний центр, окрім об'єкту культу, включає освітні установи і адміністративні органи релігійних організацій. Однак ми розуміємо, ці визначення культового центру і релігійного центру важливі тільки для узагальненого розуміння питань релігійного життя.

В Україні немає виявів релігійного екстремізму, який значно посилювався в кінці другого тисячоліття і завдає шкоди міжнаціональним відносинам, співіснуванню різних народів, рас, культур, релігій, зокрема такому дієвому гуманітарному чиннику розвитку й утвердженню цього співіснування, як міжнародний туризм, релігійний туризм, прочанство. У останнє десятиліття цей процес усе більш розвивається і приймає різносторонні і організовані форми. Релігійний туризм, зважаючи на обставини сьогоднішнього дня, ділиться на різновиди: пізнавальні тури релігійної спрямованості і паломництво. Необхідно відзначити що, релігійний туризм грає велику роль в системі міжнародного і внутрішнього туризму [7]. Пунктами міжнародного паломництва можуть і повинні стати майже всі регіони України, пов'язані з культурою православ'я та пам'ятними місцями народів, споріднених з католицизмом, іудаїзмом, вірменською церквою.

Аналіз паломницького потенціалу України з точки зору наявності і особливостей центрів релігійної культури є доволі складним завданням, адже різні регіони нашої держави мають дуже нерівномірне співвідношення як кількості самих релігійних центрів, так і кількості віруючих за конфесійною приналежністю. Тому передовсім слід зауважити, що найчисельнішою серед православних церков в Україні є Українська православна церква (УПЦ МП), мережа якої становить 67,5 відсотків православних громад країни. Українська православна церква – Київського патріархату (УПЦ КП) за кількістю релігійних громад, що складають її мережу посідає друге місце в країні після УПЦ. Громади Української греко-католицької церкви (УГКЦ) діють в усіх регіонах держави і вона є третьою за кількістю релігійних громад. Кількість громад Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) в останні роки зросла і вона посідає четверте місце [3].

Однак, до прикладу, у Західній Україні позиції першості стосовно чисельності релігійних громад, в силу історичних особливостей, міняються. Загалом у Західному регіоні фактично створена інституційна мережа конфесійно-церковних організацій достатня для задоволення релігійних потреб віруючих [3]. Зважаючи на те, що ми не ставимо собі завдання перелічити всі існуючі варіанти розподілу між конфесіями по регіонах і їх прочанського потенціалу, візьмемо зокрема Івано-Франківську область й проаналізуємо перспективи та проблеми паломництва на її території. В області діє 16 релігійних конфесій (1238 релігійних організацій). Область має насичену релігійну мережу (8,9 релігійних організацій на 10000 населення). В області діють 29 монастирів, з них: 20 – УГКЦ, 2 – УПЦ-КП, 1 – УАПЦ, 1 – УПЦ, 9 навчальних закладів, з них: 3 – УГКЦ, 3 – УПЦ-КП, 2 – УАПЦ [1]. Розподіл у відсотках релігійних громад різних конфесій області є наступний (дані на 2011 р.): УГКЦ – 50,9 %, УПЦ-КП – 22,0 %, УАПЦ – 11,0 %, РКЦ – 2,4 %, УПЦ МП – 2,3 % [1].

Зважаючи на ці статистичні дані, наявність культових центрів у регіоні спробуємо спрогнозувати можливість подальшого розвитку паломництва. На сьогоднішній день серед культових центрів УГКЦ на Прикарпатті, пов'язаних з прочанством яскраво виділяються три: с. Крилос Галицький район (Галицька чудотворна ікона та інші святі місця, влітку 2012 відбулася перша всеукраїнська патріарша проща до Галицької чудотворної ікони), Гошівський монастир (У 2009 р. Папа Римський Бенедикт XVI благословив і освятив золоті корони для Гошівської чудотворної ікони, а апостольська столиця надала Гошівському монастиреві декрет про оголошення його великою Базилікою і прилученням до великих Марійських відпустових місць Католицької церкви в усьому світі); Монастир Успіння Матері Божої у с. Погоня Тисменицького району (Культовий центр Прикарпаття і він потребує розбудови культових споруд та туристичної інфраструктури, однак з огляду на те, що с. Погоня знаходиться неподалік Івано-Франківська, то на сьогодні серед жителів міста та околиць є популярні класичні піші прощі до Чудотворної ікони). Давнім паломницьким центром є Манявський скит – аскетичний чоловічий православний монастир УПЦ КП (Сучасні прочани найперше відвідують «Блаженний камінь», мають можливість оглянути і помолитись у таких храмах обителі, на території монастиря є цілюще джерело). Прощі до с. Більшівці пов'язані з

римо-католицькими обрядом. Це відпустове Марійське місце відродили отці францисканці у Галицькому районі Івано-Франківської області.

Як уже ми зауважували, серед усіх релігійних громад України переважає УПЦ МП, того більшість прочан і «споживачів» сакрального туризму слід сподіватись від цієї конфесії. Прикарпаття в цьому випадку є фактично майже поза зацікавленням цих осіб в силу різних обставин. Тому неперспективно пропагувати цій категорії віруючих прикарпатські культові центри прочанства. Увагу потрібно приділити католицьким вірянам і громадам УПЦ-КП та УАПЦ, адже з ними у греко-католиків є більш толерантні стосунки. Наявність вищенаведених культових центрів паломництва Прикарпаття свідчить про наявний великий потенціал.

Однак, загалом організація паломництва в Україні істотно гальмується наявністю численних проблем, розв'язання яких – справа держави, всіх організацій та установ, причетних до туризму, навчальних закладів й, звісно, церковних громад. Серед них зазначимо насамперед наступні невідкладні завдання: інвентаризація і реставрація історико-культурних, сакрально-духовних місць, пам'яток, які приваблюватимуть прочан та туристів. Багато з цих пам'яток, на жаль, перебуває в занедбаному, непривабливому стані. Зараз йде робота над створенням загальноукраїнського реєстру туристичних ресурсів, до якого увійдуть всі історичні, культурні, пам'ятки сакрального туризму – все що зможе зацікавити туристів [7]. Реєстр матиме напрямки і суттєво допоможе у формуванні туристично-тематичних програм, маршрутів.

Важливо створити сучасну цивілізаційну інфраструктуру міжнародного паломницького туризму при культових центрах (шляхи сполучення, зв'язок, місця відпочинку). Завдання держави – забезпечити інфраструктурою місця паломництва (збільшити кількість зупинок для туристичних автобусів, побудувати готелі). Друге питання, вирішення якого дозволить збільшити потоки паломників, прийняття відповідного законодавства, яке б не обкладало податками паломницький туризм [7].

Загальновідомо, що традиційним ядром паломництва є – духовна робота, досвід молитви, що набувається в залученні до відвідуваних святинь. Тобто найважливішим значенням паломницьких поїздок є їх духовна і просвітницька складова. Відвідуючи святі місця люди більше дізнаються про духовні традиції і історію храмів, монастирів, особливостях богослужіння, про подвижників церкви і святих. Паломники можуть розмовляти з жителями монастирів, буває знаходять собі тут духівників. Дуже важлива роль прочанства в загальноосвітніх цілях. Храми і монастирі завжди були не лише духовним, але і культурним центром. Книги, ікони, вироби народних промыслів і витвору прикладного мистецтва – накопичувалися тут століттями. Будівлі монастирів і храмів до вісімнадцятого століття взагалі були головними архітектурними пам'ятниками. Примітно, що навіть при радянській владі багато монастирів зберігали своє культурне призначення, як музеї. Виходячи з усього цього, прочанські подорожі допоможуть познайомитися з історією, архітектурою, ремісничими традиціями, церковним мистецтвом нашої країни.

Проте, на наш погляд, поряд з аналізом об'єктів паломництва, не менший практичний інтерес представляє вивчення мотивації сучасних паломників, аналіз цілей, які вони самі ставлять перед собою, прямуючи до святих місць, а також тих вражень, які вони отримують в поїздках. Однозначним є те, що за останні роки рівень духовної освіти наших співвітчизників дещо виріс. Церковне життя вже не сприймається людьми як *terra incognita*, багато хто вже добре обізнаний з правилами поведінки в православному храмі, сенсі і значенні здійснюваних тут літургійних діянь. Проте міра і глибина воцерковлення людей різна, тому часто вони по різному і розуміють сенс і значення паломництва. Для підтвердження цієї думки і з'ясування основних тенденцій сучасного паломництва достатньо перечитати невелику кількість відгуків паломників на різних сайтах, яких на сьогодні є велика кількість.

Зауважимо, що соціальний і віковий склад сучасних паломників дуже різномірний, однак ще декілька років назад переважну більшість учасників паломницьких поїздок склали жінки, як правило, зрілого віку. На сьогодні в подорожі по святих місцях вирушає все більше молоді, що особливо відродно – воцерковленої, у тому числі члени православних молодіжних об'єднань, зустрічаємо багато людей сім'ями, часто з дітьми. Все частіше серед паломників можна побачити представники так званого «середнього класу» – люди, за своєю діяльністю ніяк не пов'язані з церковним служінням, і це теж відмінна риса нашого часу.

Серед сучасних паломників багато є і таких людей, що з особливим пієтетом відносяться до відвідування окремих храмів і монастирів в глибинці саме через те, що там є священнослужителі, наділені особливими духовними дарами. Такі люди шукають зримого, гарантованого дива, в цьому бачать сенс паломництва [2]. Іншим наслідком суто нецерковного підходу до паломництва, який

багато в чому провокується неграмотною рекламою, є сприйняття паломництва як лікувальної процедури. Акцент на відвідування «святих цілющих джерел» призводить до того, що до оцінки ефективності паломництва підходять з кількісно-прагматичною міркою: поїздка вважається успішною, якщо вдалося приклясти до усіх святих, викупатися в усіх джерелах, тобто виконати певний ритуал. На жаль, такий прагматизм нашого часу проектується і на духовне життя. Люди більш охоче їдуть в паломництво, якщо чекають, що ця поїздка принесе їм зовні помітні зміни на краще: дозволить влаштувати особисте життя, знайти роботу, досягти матеріального благополуччя [2].

Нерідко до паломництва підходять з естетичних позицій, прагнучи побувати там, де красиво, де можна бачити давню храмову архітектуру, насолодитися церковними співами у виконанні чернечих хорів. Значення візуальних вражень, зрозуміло, не можна заперечувати, але прикро, якщо тільки це залишається в пам'яті від відвідування святого місця. Однак відродно, що більшість наших співвітчизників (за відгуками на сайтах) вважають, що паломництво є формою зіткнення з іншою духовною реальністю, важливішою, ніж навколишнє повсякденне життя.

Зауважимо, що назріла необхідність включити вивчення теми паломництва в програму духовних шкіл, можливо, у вигляді окремого курсу по православному краєзнавству. Таким чином, вихованці семінарій і духовних училищ вже на початковому етапі своєї освіти отримували б цілісне і глибоке уявлення як про теоретичну, так і про практичну сторону цього питання.

Висновки. Досліджуючи відродження і трансформації українського релігійного мистецтва й культури сьогодення неодмінно треба враховувати основні тенденції у світовому суспільно-культурному розвитку. Узагальнюючи сказане вище, можна також констатувати, що відношення до паломництва наших сучасників знаходиться в прямій залежності від рівня їх духовної освіти. Спотворене сприйняття православного паломництва, що зустрічається, є, на наш погляд, рецидивом неофітства. Тому не менш важливою проблемою є підготовка кваліфікованих кадрів (гідів, провідників прочанських груп, організаторів прочанських та туристських маршрутів) із знанням історії, культури, релігії, традицій, звичаїв, обрядів України і народів, які в ній проживали, а також іноземних мов. Окрім того, важливим є створення реєстру історико-культурних об'єктів паломництва та цивілізованої інфраструктури навколо них. Комплексний підхід до рішення усіх названих проблем сприятиме формуванню правильного уявлення про православне паломництво в церковному і світському середовищі і, зрештою, допоможе його розвитку.

1. Довідка про релігійну ситуацію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=148>
2. Епископ Егорьевский Марк. Православное паломничество в XXI веке глазами современников. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religare.ru/2_54841.html
3. Інформаційний звіт Міністерства культури України про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (за 2011 рік). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/resourses/governments_doc/relig_freedom/47742/
4. Коваль А.Д. Участь релігійних організацій в розвитку культури незалежної України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ntsa-ifon-pu.at.ua/blog/uchast_religijnikh_organizacij_v_razvitku_kulturi_nezalezhoji_ukrajini/2010-11-15-178
5. Філософські нариси туризму: Науково-навчальне видання / За редакцією док. філос. наук, професора, член-кореспондента НАН України Пазенка В.С. – К : Український Центр Духовної культури, 2005. – 328 с.
6. Шуба О.В. Церковне пам'яткознавство у національно-культурному відродженні України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Archeology/Archeometry/Heritage/ChurchHeritage.html>
7. Яроцький П. Л. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і прав / Щорічник випуск 5. – К. : КУТЕП, 2008. – С.: 123–134

Современное состояние религиозной культуры Украины требует всестороннего анализа всех ее проявлений, особенно такого популярного сегодня как паломничество. Потому главное внимание статьи обращено на изменения в религиозном сознании и мотивации современного паломничества, состоянии основных национальных центров паломничества, зависимости развития паломнических центров в регионах и частоты посещения их в зависимости от конфессиональной принадлежности паломников. Анализ процессов развития и возрождения паломничества является важным для объективного анализа проблем трансформации отечественной религиозной культуры и искусства нынешнего времени.

Ключевые слова: паломничество, религиозное искусство, религиозная культура, трансформация, возрождение.

Up-to-date condition of Ukrainian religious culture needs to be analyzed in all its variants, especially in one of the most popular aspects – pilgrimage. That's why the majority of attention is paid to changes in religious consciousness and motivation of modern pilgrims, state of national pilgrimage centers and dependence of development of pilgrimage centers on visiting them by people of different religions. Analysis of processes of development and revival of pilgrimage is an important problem in objective analysis of Ukrainian religious culture and art transformation.

Key words: Pilgrimage, religious art, religious culture, transformation, revival.

УДК 766.012

Олена Яремчук

СТИЛЬОВІ РИСИ ТА ПЛАСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ШРИФТОВИХ ФОРМ

У статті висвітлено питання формування національних стильових та морфологічних рис українських шрифтових форм у контексті їх історичного становлення і розвитку. Підкреслено роль видатного українського художника Г.Нарбути та його послідовників у створенні різноманітних набірних та рисованих гарнітур української абетки. Наведено приклади науково-творчого підходу до відродження національної шрифтової культури сучасними художниками-графіками.

Ключові слова: шрифт, шрифтові форми, національні шрифти, абетковий шрифт.

Досліджуючи формотворчі аспекти шрифтової продукції графічного дизайну, не можна обійти увагою морфологію самих шрифтових знаків. «Як будь-які історичні форми матеріальної культури, шрифт пройшов усі стадії еволюційного розвитку, не уникнувши при цьому стилістичних єдностей і протиріч» [1, с. 53]. Наприклад, готична типографіка близька за пластикою до тогочасних творів інших видів мистецтва. Стиль модерн відбився у шрифтах Отто Екмана, а конструктивізм двадцятих років – у друкованих формах Баухауза [2, с. 12]. Хоч специфіка проєктування шрифтових форм завжди була тісно пов'язана з технічними і технологічними аспектами, крім стильових ознак, високохудожні взірці шрифтових знаків органічно увібрали національні риси та досить широкий спектр емоційно-образних відтінків, притаманних тому чи іншому народові. Разом з тим, шрифт є художньою інтерпретацією абетки, яка в принципі залишається незмінною. У рамках цієї абетки художньо-пластичні особливості шрифтових знаків постійно розвиваються. Графічний образ, форму літери можна проаналізувати на предмет виявлення стильових, конструктивних та геометричних закономірностей формоутворення. Незважаючи на те, що пройшло вже більше 20 років відтоді, як Україна здобула незалежність, коли запанував інтерес до своєї історії, культури, мови, питання дослідження шрифтів українського походження, їх зображальних та пластичних можливостей досі залишається актуальним.

Особливості української шрифтової форми, що існували з початку книгодрукування до середини 20-х років ХХ ст., пізніше були знівельовані радянськими шрифтами, створеними за зразками «класичних», «кращих світових» чи просто запозичених з аналогічних латиницьких гарнітур. Ставлення в цілому до розвитку національних шрифтових форм в Україні в радянській період спричинило те, що графіків-шрифтовиків налічувались одиниці. Якщо історичні аспекти українського шрифту хоч деякою мірою висвітлювалися в наукових дослідженнях (П.Білецький, Я.Запаско, Г.Логвин, М.Різнюк), то наукових досліджень у галузі морфології українських шрифтових форм, типографіки, визначення ролі шрифту в національній культурі, еволюції розвитку шрифтових знаків фактично не було. Тільки завдяки окремим виданням з шрифтовим оформленням української книги, плакатам, поштовим листівкам, творам декоративно-прикладного мистецтва «українська шрифтова форма остаточно не втратила своєї краси, художньої пластики, емоційної образності» [3, с. 120].

Як відомо, структура шрифтів, характер обрису букв, пропорції, контраст елементів – усе це безпосередньо пов'язано з геометричною характеристикою знаків, абетки в цілому, умов організації знаків у слова, рядки, блоки. Ідея взаємозв'язку геометрії і композиційних принципів побудови